

ללמד בני יהודה קשת וגם... ערכי מולדת

סרן אברהם בן-ארצי

גודל אחריותה? בשטף שנת העבודה הצה"לית נדחק לא פעם הטיפול בנושאי רוח למקום אחרון בסדר העדיפויות. הנופך האידיאולוגי, שבעבר היה מכשיר עזר רבי-ערך בביצוע אימור-נים, תרגילים ועבודות שגרה תקופתיות — נעלם לגמרי.

יבואו ויאמרו: ראה, גם כך עומד צה"ל ביעוד שהציבו לו; הוא גבר על אויביו במלחמה האחרונה מעמדה נחותה, וכיום נכון הוא למלחמה. אך דומה שאין צורך להעיר כאן, שלצבא העברי הסדיר, הראשון מימי בריכות, נכון תפקיד נוסף. צה"ל, שזכה בשנת תשכ"ו בפרס ישראל לחינוך, לא שיפר מאז באופן משמעותי את שיטות הקניית ערכים לחייליו. אכן, בעיה זו הופכת קשה יותר משנה לשנה, שכן הנוער המגיע כיום לצבא, שונה בהשקפותיו מן הנוער שהתגייס לצה"ל לפני עשור שנים. זהו נוער שמצוי בו, בהגדרת המשורר חיים גורי, "משהו צונן ומנוכר ורחוק וחסר ישע... תערובת ישראלית מאד של בורות והעדר שרשים". הערכה זו, מקורה אינו במעשי מישוהו מסוים מאיתנו: הניכור, החל בחברה הישראלית כלפי מקורות היהדות, פוגע בכל חלקה טובה, הצבא אינו יוצא מכלל זה. דומה שמי שייפגע מעניין זה יהיה קודם כל צה"ל; שכן עצם הווייתו נשענת על ההיסטוריה של עם-ישראל, על המורשת התרבותית שלו ועל בסיס אידיאולוגי, שהוא יסוד להסטוריה ולמורשת גם יחד.

לבעיה המוצגת יש היבט נוסף: כל העוקב אחר הנעשה כיום בצה"ל, אפשר שיתייאש מן האפשרות שבדברים, "בלתי מע-שיים" יזכו לאוזן קשבת. מתקבל הרושם שבביצוע האימונים אין נותנים את הדעת אלא לדברים שאפשר לממש אותם. אולם דווקא בשל הנטייה המופרזת לראות חזות הכל בדברים, "המ-משיים" חובה היא להעלות לדיון דחוף את הצדדים הרוחניים בצה"ל. זאת ועוד: הערכים, עליהם קיים צה"ל, ומהם צריך הוא לשאוב מעיינות כוחו, חל בהם פחות איכות, שכן גדל והולך משך הזמן הנדרש לאימון בעקבות ההתפתחות הטכנו-לוגית.

התמחות זו — היא המהות, בעיקר, תנאי לעליית איש הצבא בסולם הדרגות אך לא נדרשת ממנו במקביל, השלמה לתכונות אנושיות פשוטות, או תרומה רצינית לאורחות חיי החברה של פקודיו. בהגדרת התפקיד מצויה, דומני, אזהרה סמויה לקצין ולמפקד בצה"ל כי יחטא לתפקידו, אם יסתפק בהתאמת פקודיו למצב הקיים, ולא ינסה לצמצם את הפער שבין המצוי בקרב חייליו, לערכים אותם הם צריכים לקנות. הבעיה מתעוררת כאשר מסתבר כי לקביעה ואזהרה זו אין מסקנות מעשיות כיוון שהצבא אינו שופט על "אי-מילוי הוראה להקניית ערכי הרוח של עם ישראל...".

להבראת המצב, יש מקום רב להפעלת הדמיון, החל בשינוי סעיפים אחדים בדו"ח ההערכה לגבי מפקדים, וכלה בפעולות, כגון שילוב קציני צה"ל במערכת החינוך הישראלית, כפי שמקובל בשירות החוץ הישראלי. מדוע לא יישלח קצין טוב, בוגר פו"מ ובעל השכלה אקדמית, ללמד שנה אחת בבי"ס תיכון? אם תוקנה לדבר החשיבות הנאותה, יקבל הנושא כולו תנופה חסרת תקדים.

מובן שיש לפתח את הנושא, לעבדו לדרכי ביצוע ולדון בו בכובד הראש הראוי. אך פה הסתפקתי בהעלאת הבעיה התובעת פתרון דחוף, כיוון שאנו נתקלים בה בכל חומרתה מדי יום ביומו.

ענינה של רשימה זו להזכיר ערכים מתחומי רוחו של עם ישראל ולהעמיד מולם את כר השטח המוקצה להם בצה"ל. בחינת היחס ביניהם, כמוה כהזמנה וכתביעה למצות לקחים שיש לישמם בחיי היומיום.

במשוט די נרחב על פני שכבות אנוש, המרכיבות את צה"ל, נתקל המשקיף האובייקטיבי בתופעה חמורה שקשה להתעלם ממנה. אלה הם גילויי בורות בכל הנוגע לאשיות רוחו של עם ישראל. בקרב בעלי דרגות רבים מתגלים אנשים, שאינם יודעים ולא כלום על פרקים חשובים בהיסטוריה של עם, על האיזור בו חוננו יחידתם, על התפתחויות מדיניות וחברתיות שונות או על מצב היהודים בתפוצות השונות. בעניין זה נחרת בתודעתי מכתבה של אותה אורחית, שנתפרסם ב"במחנה", אשר מספרת כי חיילים שאספה במכוניתה והמשרתים באיזור הר חברון, לא ידעו מאומה על פעולות-תגמול שנעשו באותו איזור ועל השרידים הארכיאולוגיים המצויים בו, וגילו פליאה עצומה למשמע "הגילויים" בעניינים אלו, שאותה אורחית סיפקה להם.

אם נשוה את הגישות הרווחות בקרב הדור הנוכחי של יוצאי צבא לאלו של מגויסי צה"ל לפני כ-10—15 שנים, דומה שלא נטעה אם נאמר כי מסתמנת תמונה של זהות ישראלית מוש-רשת פחות, וממנה נובעת בהכרח תחושת של מעורבות חלשה יותר בענייני העם כולו, בארץ ובתפוצות. מתקבל הרושם כי הגישה לענייני הכלל — לשירות ציבורי, בין בשטח הבטחוני, בין באזרחי — היא היום חסרת התלהבות ולעיתים מזומנות חסרת עניין. מתוך כך נובעים גם שורשי הבורות המתגלה לעינינו.

דומה ששורש הבעיה נעוץ בגישת הפיקוד, שכן במקרים רבים אין הוא מתעל לעובדה כי הצבא הוא התחנה האחרונה בעיצובו של אזרח העתיד. אם פעם נקרא בית-הספר בשם "בית היוצר לנשמת האומה" — נראה שהיום קיבלה המסגרת הצבאית חלק מן האחריות שנפלה על כתפי המורים, אך האם היא מבינה את